

SOC119: ÚVOD DO SOCIOLOGIE PRO NESOCIOLOGY

9. Anatomie společnosti.

16. 4. 2007

Jaro 2006/2007

Sociální stratifikace

- Sociální nerovnost se vyskytuje ve všech typech společností.
- **Sociální stratifikace** = strukturovaná nerovnost mezi různými sociálními skupinami
- Základní systémy sociální stratifikace:
 - 1) *Otrokářský*
 - 2) *Kastovní*
 - 3) *Stavovský*
 - 4) *Třídní*
- Ze sociologického hlediska je nejvýznamnějším systémem stratifikace **system třídní**, neboť je charakteristickým pro moderní společnosti.

Teorie stratifikace

- K. Marx – třídní boj o vlastnictví výrobních prostředků
- M. Weber – tři dimenze stratifikace: *třída, status, strana*
- E. O. Wright – skupiny osob s *rozporným postavením*
- F. Parkin – sociální uzavírání (*social closure*) → sociální exkluze a uzurpace

Sociální status

- **Sociální status** = pozice jedince v sociální struktuře
- Dílčí x celkový status – existuje vícero oblastí/dimenzí sociálního života/sociální struktury → *pluralita statusů*
- *Připsaný vs. získaný status*
- Se sociálním statusem úzce souvisí **sociální role** jako soubor *práv a povinností*.
- **Konzistence statusu** – různé složky souhrnného sociálního statusu spolu mohou korespondovat v různé míře (např. prestiž povolání, vzdělání, příjem, podíl na moci)
- *Krystalizace statusu* – proces dosahování statusové konzistence

Třídní systém

- Třídní systémy se od ostatních stratifikačních systémů liší hned v několika ohledech.
- Příslušnost k třídám *není založena na dědičném postavení* plynoucím ze zákonů či zvyklostí.
- Třídní systémy se obvykle vyznačují *méně pevnými hranicemi* mezi jednotlivými vrstvami.
- Příslušnost ke třídě je alespoň zčásti *získaným atributem* jedince a není „dána“ narozením.
- Podkladem třídního rozdělení jsou *ekonomické rozdíly* mezi skupinami.
- V třídních systémech je nerovnost vyjádřena skrze *vazby neosobního typu*.

Třídy v současné západní společnosti

- Základními ekonomickými kritérii pro třídní zařazení jsou **majetek a příjmy**.
- Třídní systém se skládá ze tří základních tříd:
 - 1) *Vyšší třída*
 - 2) *Střední třída* – „stará“ střední třída, vyšší střední třída, nižší střední třída
 - 3) *Nižší (dělnická) třída* – vyšší a nižší
- Specifický fenomén představuje tzv. ***underclass***.

Sociální stratifikace – genderové rozdíly

- Genderová příslušnost jako důležitý faktor sociální stratifikace.
- Otázka: nakolik lze genderovou nerovnost v moderní společnosti chápat jako třídně podmíněnou?
- Ekonomické postavení ženy nelze jednoduše odvodit od postavení jejího manžela.

Sociální mobilita

- **Sociální mobilita** = pohyb jedinců a skupin mezi socioekonomickými pozicemi
- *Vertikální mobilita* – pohyb vzhůru (→ vzestupná) či dolů (→ sestupná) po společenském žebříčku
- *Horizontální mobilita* – pohyb v rámci geografického prostoru
- Moderní společnost se vyznačuje vysokou mírou obou typů mobility, které se současně často prolínají.
- *Intragenerační a intergenerační mobilita*

Problém chudoby

- Základní koncepty chudoby: *absolutní a relativní*
- **Absolutní chudoba** = chudoba pod hranicí definovanou životně důležitými minimálními potřebami
- **Relativní chudoba** = chudoba definovaná vzhledem k životní úrovni většiny dané společnosti
- Závislost na podpoře a „past chudoby“.
- Kultura chudoby

Sociální exkluze

- Pojem „chudoba“ je postupně v sociologii nahrazován pojmem **sociální exkluze**.
- **Sociální exkluze** = mechanismus, pomocí něhož je určitá sociální skupina vyloučena z přístupu ke zdrojům, pozicím, odměnám a možnostem
- Chudoba představuje významný, avšak zdaleka ne jediný faktor sociální exkluze.
- Ne vždy současně chudoba vede k sociální exkluzi.

Kulturní reprodukce nerovnosti

- **Vzdělání** představuje důležitý faktor v ekonomické oblasti, a proto i v souvislosti s ekonomickou (sociální) nerovností.
- Bernstein: koncepce **jazykových kódů** (omezený vs. rozvinutý)
- Bowles, Gintis: moderní školství jako plod ekonomických potřeb moderní průmyslové společnosti → úcta k autoritám, kázeň, legitimizace nerovnosti
- Illich: **skryté poselství školy** - vedle oficiálního poslání školství jsou školy souběžně „skrytě“ místem podpory nekritického přijímání existujícího společenského řádu („znát své místo a klidně sedět“ → disciplinace)
- Bourdieu: **kulturní reprodukce** – školy spolu s dalšími institucemi napomáhají přenosu sociálních a ekonomických rozdílů mezi generacemi

Práce a zaměstnání

- Pojem *práce* nelze ztotožňovat s pojmem *zaměstnání*.
- **Práce** = vykonávání úkolů vyžadujících mentální a fyzické úsilí, jehož cílem je výroba zboží a služeb k uspokojení lidských potřeb.
- **Zaměstnání** = práce, která se děje výměnou za pravidelnou mzdu či plat.
- Práce tvoří základ **ekonomiky** a instituce, které zajišťují výrobu a směnu zboží a služeb tvoří **ekonomický systém**.
- Práce představuje jev, který má *mnoho dimenzí* → peníze, aktivita, změna, strukturace času, sociální kontakty, sociální integrace, sociální status, osobní identita

Práce v moderní společnosti

- Základem moderního ekonomického systému je **dělbá práce** → specializace pracovních činností
- Rostoucí dělbá práce přispívá k nárůstu *vzájemné ekonomické závislosti* a snižování ekonomické soběstačnosti jedinců.
- **Taylorismus** a **fordismus** → důraz na zvýšení produktivity práce
- Systém nízké a vysoké důvěry
- Automatizace a komputelizace výroby

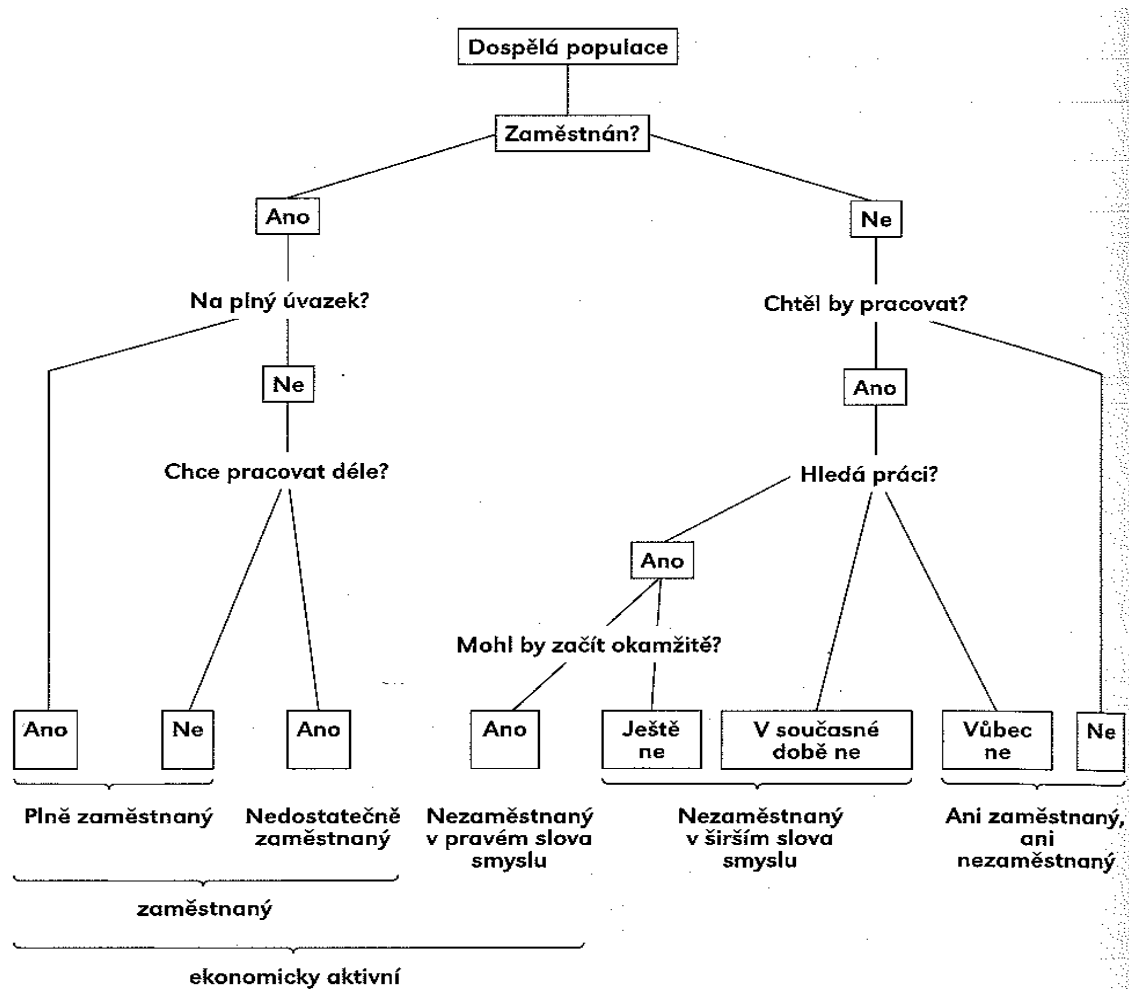
Zaměstnání a gender

- Počátek moderní doby znamenal oddělení domova a pracoviště, přičemž žena byla „přirozeně“ spojována s prvním z míst, zatímco muž s druhým → žena jako „ochránkyně rodinného krbu“
- V průběhu 20. století došlo k masovému zapojení žen do placené práce, což s sebou přineslo významné sociální důsledky.
- Problém genderové nerovnosti na pracovišti a rovnosti pracovních příležitostí.
- Nízké mzdy žen a past ženské chudoby → *feminizace chudoby*
- Problém „neviditelné“ a neplacené domácí práce žen

Nezaměstnanost

- Ne každý, kdo nepracuje, je klasifikován jako nezaměstnaný → problém definice nezaměstnanosti
- Mezinárodní úřad práce: **nezaměstnaným** je to, kdo: a) nemá zaměstnání, b) je schopen pracovat, c) hledá zaměstnání, d) činí tak aktivně
- Různé *typy nezaměstnanosti*:
 - podle příčin - frikční, strukturní, cyklická
 - podle délky trvání - krátkodobá, dlouhodobá
- Sociální důsledky nezaměstnanosti
- Akcentace flexibility pracovní síly → „portfoliový pracovník“
- Budoucnost placené práce

Kdo je „nezaměstnaný“?

Moderní organizace

- **Organizace** = uskupení lidí, které má neosobní charakter a vzniká s konkrétním záměrem
- Moderní doba je svědkem rozvoje kolektivit založených na bázi organizace (→ instrumentální racionalita)
- Typickou moderní formou organizace je *byrokracie*.
- **Byrokracie** = organizace hierarchického typu, v níž je autorita uspořádána do pyramidové struktury.

Weberovo pojetí byrokracie

- Byrokracie jako ideální typ má tyto *základní charakteristiky*:
 - 1) Jednoznačná hierarchie pravomocí
 - 2) Psaná pravidla jednání pro všechny úrovně organizace
 - 3) Placená práce na plný úvazek a kariéerní postup
 - 4) Striktní oddělení pracovního a soukromého prostoru
 - 5) Oddělení úředníků od vlastnictví výrobních prostředků

- Byrokracie je *efektivním* nástrojem pro realizaci úkolů, jež si žádá komplexní povaha moderní společnosti.

- Formální „duch“ byrokracie má i své negativní stránky.

Moderní organizace a kontrola

- Foucault: souvislost mezi *sociální strukturou* organizace a její *fyzickou strukturou*
- Architektonická řešení moderních organizací umožňují nadřízeným pracovníkům vykonávat **dozor** na pracovníky podřízenými.
- Dva typy kontroly: přímé pozorování a shromažďování informací
- Vězení coby „*Panopticon*“ jako vzorový model moderní organizace (Foucault)
- „**Společnost dozoru**“ (*surveillance society*) a problém demokracie (Lyon)

Překonání byrokracie?

- Tzv. **japonský model organizace** jako úspěšná alternativa klasickému byrokratickému modelu:
 - 1) Rozhodování zdola nahoru
 - 2) Menší specializace
 - 3) Jistota zaměstnání
 - 4) Orientace na výkonnost skupin
 - 5) Propojení soukromého a pracovního života

- Organizace jako „sít“ – výraz trendů decentralizace, restrukturalizace a flexibilizace v rámci nadnárodních korporací (→ Castells – „network society“)